Кліффорд САЙМАК

СУСІД

Місця в нас у Єнотовій долині — гарніших годі відшукати. Але не стану заперечувати, що лежить вона осторонь від великих доріг і не обіцяє легкого багатства: ферми тут дрібні, та й землі не надто родючі. Орати можна тільки в низинах, а схили пагорбів придатні хіба що для пасіння. Та й ведуть до нас курні або непрохідні (залежно від пори року) путівці.

Певна річ, старожилам на зразок Берта Сміта, Джинго Гаріса або мене самого вибирати не доводиться: ми тут, у цих краях, виросли й давно попрощалися з надією розбагатіти. Та й, правду кажучи, ми почуваємось не в своїй тарілці, щойно висунемося за межі долини. Але трапляються часом і інші, слабодухі: тільки-но приїхали, року не прожили — й вже розчарувалися, знялися і виїхали. Так що по сусідству в нас неодмінно знайдеться ферма, а то й дві на продаж.

Люди ми прості й нехитрі. Ворушимось собі поодинці в брудноті, не гадаючи ні про складні машини, ні про племінну худобу, а втім, що ж тут особливого: звичайні фермери, яких чимало в будь-якому кінці Сполучених Штатів. І раз вже ми живемо відокремлено, а дехто й по багато років, то, либонь, можна сказати, що ми тепер стали немовби однією родиною. Хоча це зовсім не означає, що ми цураємося сторонніх — просто живемо ми разом так давно, що навчилися розуміти й любити одне одного й сприймати речі такими, як вони є.

Ми, звичайно, слухаємо радіо, музику й останні новини, а деякі навіть виписують газети, але, підозрюю, за вдачею ми все-таки відлюдьки — надто вже важко розворушити нас якимись світовими подіями. Всі наші вподобання — тут, у долині, й нам, якщо казати відверто, ніколи турбуватися про те, що діється за тридев'ять земель.

Ви певно вирішите, що ми до того ж ще й консерватори: бо голосуємо зазвичай за республіканців, навіть не турбуючи себе питанням "чому", і, хоч скільки шукайте, не знайдеться серед нас такого, в кого вистачило би часу відповідати на адресовані фермерам урядові анкети й тому подібні нісенітниці.

І завжди, скільки я себе пам'ятаю, в долині в нас усе було гаразд. Я зараз не про землю, а про людей кажу. Нам завжди щастило на сусідів. Новачки з'являються майже щороку, а от жодного покидька серед них не трапилося, а це для нас надзвичайно важливо.

Але, зізнатися, ми щоразу тривожимося, коли хто-небудь з нетерплячих знімається з місця і їде, й гадаємо проміж себе, що за люди куплять або винаймуть спустілу ферму.

Ферма, де жив колись старий Льюїс, була закинута так давно, що всі будівлі постаріли й похилилися, а поля заросли травою. Правда, роки три чи чотири поспіль її винаймав зубар з Гопкінс-Корнерс. Тримав там якусь худобу, а сам навідувався лише по суботах. А ми в своєму колі все мізкували, чи захоче там ще хтось орати, але зрештою навіть думати перестали: ферма стала така занедбана, що ми вирішили — охочих на неї більше не знайдеться. Якось я заглянув у Гопкінс-Корнерс до тамтешнього банкіра, що заступав власників, і заявив, що якщо зубар не стане продовжувати винайм, то я, мабуть, не проти. Але банкір відповів, що господарі ферми, що проживають десь у Чикаго, бажали б не здавати її, а продати зовсім. Хоча особисто він на щось подібне не сподівається: хто ж її в такому стані купить!

Однак гледь — навесні на фермі з'явилися нові люди. А через якийсь час дізнаємось, що її все-таки продали й що нового власника звуть Хіт, Реджинальд Хіт. Тоді Берт Сміт сказав мені:

— Реджинальд, подумати тільки! От вже ймення в нового фермера!..

Цим він, щоправда, й обмежився. А Джинго Гаріс, повертаючись якось з міста, побачив, що Хіт вийшов у двір, і завітав до нього на годинку. Самі знаєте, таке між добрими сусідами ведеться, і Хіт начебто зрадів, що Джинго звернув до нього, тільки той все одно вирішив, що новачок мало схожий на фермера.

— Іноземець він, от хто, — втовкмачував мені Джинго. — Обличчя все темне. Начебто іспанець або з якоїсь іншої південної країни. І звідки він лише викопав ім'я Реджинальд! Ім'я англійське, а який з нього англієць...?

Пізніше ми почули, що Хіт і не іспанець навіть, а звідкись із самого краю світу. Але англійці, іспанці чи хто там ще — він і його домашні показали себе роботягами всім на заздрість. Їх було всього-лиш троє: він, дружина та дочка років чотирнадцяти, зате всі троє працювали від світу до світу — вміло, старанно, до будь-кого марно не чіпляючись. І ми стали їх за це поважати, хоч наші стежки перетиналися не так вже й часто. Не те щоб ми того не хотіли або вони нас віднаджували. Просто в таких громадах, як наша, нових сусідів визнають не відразу, а поступово: вони ніби повинні самі врости в наше життя.

У Хіта був старий-престарий, латаний-перелатаний трактор, весь підв'язаний дротиками, а вже як торохтів цей трактор— не приведи боже! Втім, ледь земля підсохла достатньо, щоб орати, сусід заходився піднімати поля, що зовсім позаростали травою за довгі роки. Я частенько дивувався — може він оре всю ніч безперервно, тому що не раз чув торохтіння і тоді, коли вже збирався до сну. Хоча це було не так пізно, як, може, здатись міщаку: ми тут, у долині, лягаємо рано, зате й встаємо ні світ ні зоря.

І от якось увечері довелося мені вийти з дому в пошуках двох зниклих теличок — з тих невгамовних, котрим будь-який паркан за іграшку. Лишень уявіть собі: час пізній, людина прийшла з роботи втомлена, та ще й дощик мрячить, а надворі темно — хоч очі виколи, а тут з'ясовується, що ці дві телиці знову кудись завіялися, і хочеш не

хочеш, а треба підніматися і йти їх шукати. І до яких лише хитрощів я з ними вдавався, а все марно. Якщо вже теличка почала комизитися, то хоч трісни, а будь-чого з нею не вдієш.

Засвітив я ліхтар і рушив на пошуки. Промучився години дві, а вони як крізь землю провалилися. Я вже було зовсім зневірився і вирішив повертатися додому, як раптом зачув торохтіння трактора й зрозумів, що знаходжуся трохи вище західної межі колишнього Льюїсового поля. Тепер, щоб потрапити додому, мені найближче було би йти вздовж поля, а отже, можна й почекати трошки, поки трактор повернеться з далекого кінця борозни, й заодно запитати Хіта, може він бачив він цих чортових теличок.

Ніч видалася темна, зірки поховалися за хмарами, у верхівках дерев шумів вітер, і в повітрі пахло дощем. Я ще сказав собі, що, напевно, Хіт вирішив попрацювати сьогодні зайву годинку, щоб закінчити оранку до дощу. Хоча ні, я вже тоді подумав, що він, мабуть, занадто клопочеться. Бо й так вже встиг обігнати з оранкою всіх інших у долині.

Ну от, спустився я з крутого схилу, перейшов струмочок, добре що знав, де мала вода. Але поки я шукав це маловоддя, трактор зробив повну ходку й повернув. Я пошукав очима, чи мигне десь світло від фар, але будь-чого не розгледів і вирішив, що світла, певно, не видко за деревами.

Потім я дістався до поля, проліз між жердин огорожі й покрокував через борозни тракторові навперейми. Було чути, як він повернув наприкінці поля і заторохтів назад у мій бік. Але дивно: шум я чув виразно, а світла як і раніше не було й дрібки.

Я знайшов останню, найсвіжішу борозну й став, чекаючи, — й не те щоб відразу стривожився, але все-таки здивувався, як це Хіт потрафляє тримати борозну, не запалюючи вогнів. Згадую, я ще подумав тоді, що, може, в нього очі як у кішки й він вміє бачити в темряві. Тепер-то, коли

згадаю про це, мені й самому смішно стає: чого я, справді, вирішив, що в Хіта очі як у кішки, — але тоді мені було не до сміху.

Трактор торохтів дедалі сильніше, й ближче з кожною секундою — і раптом як вискочить з темряви прямо на мене! Я злякався: а раптом потраплю під колеса, і відстрибнув ярди на два, якщо не на три. Та що там злякався— душа в п'яти пішла; а все-таки міг би й не стрибати: стій я стовпом, то теж не виявився б на дорозі.

Трактор пройшов повз, і тоді я замахав ліхтарем і крикнув Хіту, щоб той пригальмував. Але коли я махав ліхтарем, то мимоволі освітив кабіну — і виявив, що вона порожня.

Сотня різних припущень промайнула в мене в голові, але найвчепливішою була одна жахлива думка: не інакше як Хіт звалився з трактора і лежить де-небудь у полі, стікаючи кров'ю.

Я чкурнув навздогін за трактором, щоб встигнути зупинити його перш, ніж він зійде з борозни й вріжеться в дерево або ще в щось, та лишень трошки спізнився, і він добувся повороту раніше від мене. І що б ви думали — пішов на поворот самостійно, і так гарно, немов навколо був ясний день і за кермом сидів тракторист!

Заскочивши на задню тягу, я вчепився за сидіння й абияк вліз нагору. Потім протягнув руку й взявся за важіль газу, хотів було заглушити двигун, але, щойно рука торкнулася важеля, передумав. Трактор уже завершив поворот і без допомоги пішов новою борозною — але справа була не лише в цьому.

Візьміть будь-який старий трактор, що чхає, кашляє і гримить на ходу, загрожуючи розвалитися на частини, й залізьте в кабіну — то в вас же ж щелепи відразу зсудомить від вібрації! Цей трактор теж чхав і кашляв як і інші, а якоїсь суттєвої треми не виникало. Він котився

вперед плавно, як дорогий лімузин, і лише злегка час від часу здригався, коли колеса наїжджали на горбик або потрапляли у вибоїну.

Так я і стояв, однією рукою втримуючи свій ліхтар, а іншою стискаючи важіль газу — і не наважуючись ще щось вдіяти. А коли доїхав до місця, де трактор націлився на новий поворот, то просто зістрибнув на землю і попрямував додому. Шукати лежачого бездиханно на полі сусіда я не став, тому що зрозумів: Хіта на полі не було й нема.

Мені б відразу задатися питанням, як же це все виходить, але я не дозволив собі тоді мучитися в пошуках відповіді. Певно, спочатку я був занадто ошелешений. Можна хвилюватися скільки заманеться про всілякі дрібниці, якщо вони йдуть не так, як треба, але, коли натрапиш на щось по-справжньому велике й незрозуміле, подібне до цього трактора без тракториста, краще вже відразу, без довгих слів підняти руки вгору: все одно тобі з твоїм розумцем з такою загадкою не впоратись, на це нема навіть однісінького шансу з тисячі. Пройде якийсь час — ти й зовсім забудеш про зустріч із загадкою. Коли вже її не можна вирішити, лишається тільки викинути з голови.

Я повернувся додому і ще постояв трохи надворі, прислухаючись. Вітер розгулявся не на жарт, і знову став накрапати дощ, але як тільки вітер хоч трохи вщухав, до мене, як і раніше, долітало торохтіння трактора.

Коли я увійшов у будинок, Елен із хлоп'ятами вже міцно спали, так що я не міг комусь щось розповісти. А наступного дня, обміркувавши все до ладу, й поготів не став чогось розповідати. Як сам тепер розумію, передусім тому, що мені все одно будь-хто б не повірив і я лише накликав би на себе купу глузувань — от вже сусіди не обминули би можливості побазікати про автоматичні трактори.

Хіт закінчив оранку, а потім і сіянку набагато раніше всіх інших у долині. Паростки з'явилися дружно, погода видалася як на замовлення.

Правда, в червні раптом зачастили дощі, й будь-як не вдавалося просапати кукурудзу — хіба вийдеш у поле, коли земля вся наскрізь сира! Ми тинялися своїми садибами, підправляли паркани, займалися різними іншими дурницями, ганили погоду й безсило дивилися, як заростають бур'янами непрополоті поля.

Тобто тинялися всі, крім Хіта. В нього кукурудза була як на виставці — бур'яни хіба що в збільшувальне скло й угледиш. Джинго не стерпів, завітав до нього й поцікавився, як то йому вдається, а Хіт лишень посміхнувся у відповідь тихою такою, незлобивою посмішечкою і заговорив про інше.

Нарешті підійшов час яблучних пирогів — яблука хоч і були ще зелені, але на пироги якраз, — а треба сказати, по всій долині будь-хто не пече їх краще, ніж Елен. Вона в мене щороку бере за свої випічки призи на крайовому ярмарку й дуже цим пишається.

І от якось напекла вона пирогів, загорнула їх у рушник і вирушила до Хітів. У нас у долині так заведено — жінки частенько подаються до сусідів у гості зі своїми стравами. Кожна зі своїм особливим наїдком — таку вони завели особливу, але взагаліжто необразливу, форму хвастощів.

Вийшло все краще аніж можна уявити; немов вона з Хітами споконвіку була знайома. Навіть додому спізнилася, і мені довелося самому готувати вечерю, бо дітиська вже лемент здійняли: "Ми голодні! Дадуть нам коли-небудь поїсти?" — і всяке таке. Аж тут лишень вона й заявилася.

Розмов у неї тепер було — не зупиниш. І про те, як Хіти обновили будинок: хто б міг подумати, що можна так прибратися в такій руїні, й про те, який вони заклали город. Особливо про город. Великий город, розповідала Елен, і прекрасно доглянутий, а головне— повен овочів,

яких вона в житті й не бачила. Такі вже чудернацькі, розповідала Елен, зовсім не схожі на наші.

Ми поговорили про ці овочі ще трошки: напевно, мовляв, Хіти привезли насіння звідти, звідки самі приїхали. Хоча, наскільки мені відомо, овочі є овочі, хоч де би ви жили. Городники вирощують те саме, що й ми тут. Та й взагалі, мене почали долати сумніви щодо нових сусідів — хто вони й звідки взялися.

Але на серйозні роздуми в мене тоді не вистачило часу, дарма що краєм вже поповзли різні чутки. Надійшла косовиця, потім дозрів ячмінь, і роботи було по горло. Трави здійнялися добре, й ячмінь не підвів, зате з врожаями кукурудзи, схоже, доведеться попрощатися. Почалася посуха. Так уже воно трапляється, як навмисно: занадто багато дощів у червні, занадто мало в серпні.

Ми сумували, дивлячись на посіви, й зітхали, дивлячись на небо, і з надією зустрічали кожну хмаринку, от лише пуття від будь-якої з них не дочекалися. Бувають роки, коли бог немов відвертається від фермерів.

І ось, одного прекрасного ранку, заявляється до мене Джинго Гаріс — й давай базікати про те й се. Тупцює з ноги на ногу, а від мене: ні на крок. Я собі працюю — лагоджу зношену снопов'язалку. Хоч і не схоже було, що вона мені цього року знадобиться, а полагодити все одно не завадить.

— Джинго, — запитав я нарешті, давши йому помарудитися годинку чи трохи більше, — зізнайся, що в тебе на думці?

Отут-то він мені й повідомив:

— А в Хіта вночі випав дощ.

— Як так? — відгукнувся я. — В будь-кого іншого дощу не було.

— Маєш слушність, — підтвердив Джинго. — У всіх не було, лише в нього одного...

А вийшло так: повертався він від Берта Сміта, куди ходив позичити мотузки для снопів, і вирішив майнути навпростець через північне кукурудзяне поле Хіта. Проліз крізь огорожу, глип — а поле ж мокре, як після сильного дощу.

"Вночі він, чи що, випав?" — запитав себе Джинго. Подумав, що тут щось не так, але врешті-решт дощ міг пролитися і вузькою смугою впоперек долини, хоча звичайно дощі рухаються в нас знизу нагору або зверху вниз, але ж не впоперек. Проте, коли Джинго, пройшовши поле краєм, переліз через огорожу на іншому боці, то побачив, що там теж не було дощу. Тоді він повернув і обійшов усе поле навколо — і що б ви думали? — дощ випав лише на самому полі й більше ніде. На полі — будь ласка, а за огорожею — ні краплинки.

Обійшовши все поле по межі, він присів на моток мотузки й став розмірковувати, що б це значило. Але хоч скільки мізкуй, тут все одно не було ні найменшого ґлузду — в таку хвилину власним очам не повіриш.

Джинго в нас людина допитлива. Перш ніж робити висновки, він любить зважити всі "за" й "проти" й взагалі дізнатись все, що можна дізнатись. Він не став гарячкувати, а рушив на іншу ділянку, де Хіт висіяв кукурудзу. Ця ділянка — на західному боці долини, але й там теж випав дощ. Тобто на самій ділянці випав, а навколо й не подумав.

— Ну, й що ти на це скажеш? — запитав Джинго, і я відповів: не знаю, мовляв, що й сказати.

Трохи було не бовкнув йому про трактор без тракториста, та вчасно втримався. Самі поміркуєте, що за користь сполохати всю околицю?

Але щойно Джинго за ворота, я завів свій ридван — і до Хіта, попросити на день-два копалку для лунок. Ні, звичайно, копати лунки я й гадки не мав, але повинний же знайтися якийсь привід, щоб навідатися до сусіда без запрошення?..

Правду кажучи, мені так і не довелося запитати про цю копалку. Коли я приїхав до Хіта, то про неї і не згадав.

Хіт сидів на сходинках ґанку, й начебто дуже зрадів, забачивши мене. Підійшов безпосередньо до машини, протягнув мені руку й сказав:

— Радий тебе бачити, Келвіне.

Сказав таким тоном, що я відразу відчув його дружнє ставлення і свою значущість, чи що. Адже він назвав мене Келвіном, а всі в долині називають мене по-простому — Кел. Якщо чесно, я не дуже вже й впевнений, що хто-небудь, крім Хіта, пам'ятає моє повне ім'я.

— Підемо, покажу тобі, що ми тут понароблювали, — запросив він. — Підлатали дещо злегка...

"Підлатали" — явно не те слово. Все на фермі лискотіло й блискало. Ну, зовсім як на тих фермах у Пенсільванії або Коннектикуті, про які пишуть у журналах. Раніше будинок і всі надвірні будівлі були старі, облізлі: не сьогодні то завтра звалиться. А тепер вони виглядали солідно, міцно, так і лисніли від свіжої фарби. Певна річ, вони не стали новими, але набули такого вигляду, наче за ними завжди доглядали на совість і фарбували щороку. Паркани були виправлені й пофарбовані, бур'яни виполоті, а потворні купи сміття розчищені або спалені. Хіт спромігся навіть зібрати з усієї ферми брухт — непридатні іржаві залізяки — і розсортувати їх.

— Роботи була прірва, — похвалився він, — але справа того вартувала. Я звик до порядку. Люблю, щоб скрізь була чистота...

Так-то воно, може, й так, але ж він встиг усе це менше ніж за півроку! Приїхав до нас на початку березня, а зараз ще серпень не скінчився, і за цей час він не лише засіяв кілька сотень акрів і виконав на них всі роботи, але й обновив ферму. Їй-богу, казав я собі, такого не буває. Одній людині таке просто не під силу, навіть з допомогою дружини й дочки, навіть якщо гарувати двадцять чотири години на добу, не перериваючись як на обід, так і на вечерю. Хіба що він навчився розтягувати час, щоб кожна година ставала рівна трьом або чотирьом.

Я сунувся за Хітом, а сам все думав про те, як би теж навчитися розтягувати час, і мені неймовірно подобалося думати про це — а погодьтеся, не часто трапляється, що скороминущі нікчемні думки завдають втіхи. Ну, по-перше, думалося мені, з такими талантами можна будь-який день розтягти настільки, щоб переробити всю роботу, яка лиш знайдеться. А по-друге, якщо час можна розтягувати, то, ачей, можна його й стискати, й тоді візит до, наприклад, зубного лікаря пролетить за одну мить.

Хіт повів мене в город — і дійсно, Елен не збрехала. Були там, звичайно, і звичні овочі— капуста, помідори, кабачки й все решта, що є в кожному городі, — але на додачу до них було стільки ж інших, яких я до того й не бачив. Хіт казав мені, як вони називаються, і тоді ці назви були для мене чудасією. Тепер-то дивно й припустити, що вони були нам дивиною. Бо тепер ці овочі ростуть у кожного фермера в долині, й нам здається, що вони росли тут споконвіку.

Ми ходили городом, а Хіт висмикував і зривав свої чудернацькі овочі й складав їх у кошик, який тягав із собою.

— Поступово ти їх всі перепробуєш, — казав він. — Одні тобі спочатку, певно, не смакуватимуть, зате інші сподобаються відразу. От цю штуку їдять сиру, нарізавши скибочками, як помідор. А цю краще зварити, хоча можна й запекти...

Мені хотілося запитати, де він надибав ці овочі й де вони зродилися, але Хіт не давав мені й рота розкрити: все говорив і говорив про те, як їх готувати, які можна тримати всю зиму, а які консервувати. А потім він дав мені погризти якийсь корінець сирим, і смак у корінця виявився якнайліпший.

Ми дійшли до самого кінця городу й повернули назад, аж тут з-за рогу будинку вибігла дружина Хіта. Мене вона, певно, спочатку не помітила або й взагалі забула про мене, тому що назвала чоловіка не Реджинальд і не Реджі, а якимось іншим, зовсім іноземним ім'ям. Я навіть не стану намагатися і згадувати, все одно не зможу — я і тоді-то не зумів би повторити це ім'я, хоч воно й пролунало всього секунду тому. Бо воно було просто не схоже на будь-що.

Отут жінка помітила мене, перейшла на крок і перевела подих, а потім сказала, що щойно почула по телефону жахливу новину: молодша дочка Берта Сміта, Енн, дуже важко хвора.

— Вони зателефонували лікарю, — сказала вона, — а він виїхав по викликах і тепер нізащо не встигне вчасно. Розумієш, Реджинальд, симптоми нагадують...

І вона вимовила ще одне слово, якого я будь-коли не чув і, певно, більше не почую.

Я дивився на Хіта — і, присягаюся, обличчя в нього зблідло, дарма що шкіра була з оливковим відтінком.

— Скоріше! — крикнув він — і хап мене за руку.

Ми побігли — він до своєї старенної, але досвідченої машини, я слідом. Кошик з овочами Хіт жбурнув на заднє сидіння, а сам стрибнув за кермо. Я сів поруч і хотів зачинити дверцята, але вони не зачинялися.

Замок відщіпався, хоч плач, і довелося притримувати дверцята, щоб не гриміли.

Машина вискочила за ворота, немов за нею хтось гнався, а вже шуму вона видавала стільки, що якраз вглухнути. Хоч як я тяг дверцята на себе, вони завзято брязкали, а крила деренчали, і взагалі я розрізняв всі шуми, яких можна чекати від прадавної чортопхайки, і ще якісь — зовсім незрозумілі.

Мені знову кортіло спитатись сусіда, тепер вже про те, що він збирається вдіяти, але ніяк не вдавалося знайти потрібні слова. А якби й вдалося, то сумніваюся, чи розчув би він моє питання за гуркотом і деренькотінням машини. Тож лишалося лише чіплятися за сидіння, а іншою рукою намагатися втримати дверцята. І визнаю, мені раптом почало здаватися, що машина гримотить сильніше, ніж повинна б. Точнісінько як старий неполадний трактор Хіта — той теж торохтить сильніше, ніж годиться будь-якому тракторові. Ну хіба може видавати стільки шуму машина, що так плавко рухається? Як і на тракторі, так і тут я не відчував хоч якоїсь вібрації від мотору, й, незважаючи на гуркіт і брязкіт, чкурили ми дай боже. Я вже згадував, що дороги в нас у долині — і близько не манна, і все-таки запевняю, що часом Хіт вичавлював не менше сімдесяти миль за годину. При такій швидкості ми повинні були б, живучи по правді, вилетіти в придорожній рівчак на першому ж крутому повороті, а машина начебто б лиш присідала й міцніше втискалася в дорогу, й нас жодного разу навіть не занесло.

Ми загальмували перед будинком Берта. Хіт вискочив з машини й кинувся бігцем стежиною, я за ним.

Емі Сміт вийшла нам назустріч, і було помітно, що вона щойно плакала, а взагалі-то вона дуже здивувалася побачивши нас.

Якусь мить ми стояли на ґаночку мовчки, потім Хіт заговорив — і чудасія! — на ньому були обтріпані джинси і ковбойка в плямах поту,

замість капелюха — ковтун нечесаного волосся, і проте мені раптом здалося, що він одягнений у дорогий костюм і, піднявши капелюха, віддає уклін Емі.

— Мені передали, — сказав він, — що ваша дівчинка занедужала. Чи можу я їй допомогти?

Вже й не знаю, чи здалося Емі те ж, що й мені, але вона відчинила двері й відступилася, щоб ми пройшли.

— Сюди, будь ласка.

— Дякую вам, пані, — відповів Хіт і увійшов в кімнату.

Я залишився з Емі, вона повернулася до мене, й на очі її знову набігли сльози.

— Знаєш, Кел, їй дуже погано, — сказала вона.

Я сумно кивнув. Чари розвіялися, здоровий глузд почав повертатися до мене, і я вразився божевіллю фермера, який так загордився, що думає, наче він може допомогти маленькій дівчинці, якій дуже погано. І своєму божевіллю теж— чому я застряг на ґанку й навіть не увійшов в кімнату слідом за ним?

Але ось Хіт знову вийшов на поріг і тихенько прикрив за собою двері.

— Вона заснула, — звернувся він до Емі. — Тепер все буде гаразд.

І, не додавши більше ані слова, покрокував геть. Я завагався, дивлячись на Емі й не уявляючи собі, що вдіяти. Потім зрештою збагнув, що я неспроможний щось зробити. І тому вирішив піти разом з Хітом.

Назад ми їхали з помірною швидкістю, але машина все одно бриньчала й гримотіла, як і раніше.

— А бігає цілком пристойно, — крикнув я, намагаючись перекрити гуркіт.

Він злегка посміхнувся і крикнув у відповідь:

— Два дні порпаюсь— день їзджу...

Коли ми дісталися до ферми Хіта, я виліз з його машини й пересів у свою.

— Перегодь, ти забув овочі, — кинув він мені навздогін.

Довелося повернутися за овочами.

— Вельми дякую.

— Нема за що.

Тоді я подивився йому прямо в очі й сказав:

— Знаєш, було б дуже доречно нам зараз дочекатися дощу. Для нас це було би порятунком. Один гарний дощ — і кукурудза вціліє...

— Заходь ще, — запросив він. — Дуже радий був побалакати з тобою.

І в ту ж ніч над усією долиною перепав дощ, гарний заливний дощ, і кукурудза вціліла.

А маленька Енн видужала.

Лікар, коли він нарешті доїхав до ферми Берта, оголосив, що криза минула й одужання почалось. Якась вірусна інфекція, повідомив він. Стільки їх тепер розплодилося! Не те що в старі добрі часи, коли люди ще не бавилися з усіляким чудодійним зіллям і віруси ще не призвичаїлися щохвилинно перероджуватися. Раніше лікарі принаймні знали, від чого вони лікують, а тепер скрізь і всюди — чорта зо два...

Невідомо, чи казали Берт і Емі лікарю про Хіта, але, по-моєму, навряд чи. Чого б то раптом зізнаватися, що вашу дитину вилікував сусід? Не дай боже, відшукається якийсь розумник, що висуне проти Хіта обвинувачення в незаконній медичній практиці, хоча таке обвинувачення завжди неймовірно важко довести. Але балачки долиною поповзли все одно. Мені, наприклад, таємно розповідали, що Хіт до того, як осісти в нас, був найвідомішим лікарем у Відні. Певна річ, в щось подібне не вірю. Та, напевно, й той, хто придумав цю версію, сам у неї не вірив, але так вже в нас у краю ведеться, що вже зробиш.

На якийсь час ці вигадки розбурхали всю долину, а потім все вляглося. І саме собою вийшло, що Хіти стали для нас своїми, немов жили поруч споконвіку. Берт заповзявся розмовляти з Хітом на різні теми, а жінки заходилися що не день викликати пані Хіт до телефону, щоб вона могла вставити слівце в кругову розмову, якою вічно зайняті дроти в нас у долині: чешуть язики з ранку до ночі, так що, якщо закортить викликати кого-небудь у справі, спочатку треба ще відігнати від приладу цих талалайок. Восени ми покликали Хіта полювати на єнотів, а дехто з молодих хлопців став потроху залицятися до його дочки. Все пішло так, ніби Хіти й справді були тут старожилами.

Я вже казав — нам завжди таланило на сусідів.

А коли все добре, то й час тече непомітно, й зрештою його взагалі перестаєш відчувати. Саме так і трапилося в нас у долині. Рік йшов за роком, а ми не звертали на них уваги. На гарне завжди не звертаєш уваги, сприймаєш його як якусь звичну річ. Потрібно, щоб настали інші,

кепські часи — отоді оглянешся і зрозумієш, що раніше ж все було на подив добре.

Але от, якось одного разу, приблизно рік тому чи, може, трохи більше, щойно я покінчив з ранковим доїнням, казна-звідки, біля воріт — машина з нью-йоркським номером. У наших місцях далекий номер зустрінеш нечасто, отож я спочатку подумав, що хтось заблукав і пригальмував розпитати дорогу. Дивлюся — на переднім сидженні чоловік і жінка, а позаду троє дітлахів і пес, а машина новісінька, сяє як на малюночку.

Я саме ніс молоко з корівника, і, коли господар вибрався з-за бублика, я поставив відра додолу й почекав, поки він підійде.

Він був молодечий, виглядав інтелігентно й поводився належно. Сказав, що його прізвище Рікард і що він газетяр з Нью-Йорку, що зараз у відпустці й вони прямують на захід, а до нас у долину звернули з метою дещо уточнити.

Наскільки мені пригадується, газети дотепер ще не виявляли до нас цікавості. Так я йому й відповів. І ще додав: у нас, мовляв, будь-коли й не траплялося чогось такого, про що не зайво б повідомляти в газеті.

— Та ні, я не шукаю скандалів, — запевнив мене Рікард, — якщо ви цього злякалися, то даремно. Просто мене зацікавила статистика.

Зізнатися, із мною частенько буває, що я міркую млявіше, ніж варто було б. Людина я за вдачею, мабуть, неквапліва, але тут, ледь він вимовив "статистика", я відразу відчув, що справа кепська.

— Я недавно працював над статтями про становище фермерів, — пояснив Рікард, — і в пошуках матеріалу порпався в урядових статистичних збірках. Ото вже нудьга— в житті, здається, так не стомлювався...

— І що ж? — запитав я, а в самого серце затихло.

— А те, що я дізнався цікаві речі про цю вашу долину, — продовжував він. — Спочатку я майже проморгав найголовніше. Пройшов повз цифри й, узагалі ж, не зрозумів їхнього значення. Потім усе-таки повернувся назад, перевірив ще раз цифри й глянув на них новими очима. Будь-яких подробиць у збірках, певна річ, нема, просто натяк на щось незрозуміле. Довелося покопатися ще й з'ясувати деякі факти.

Я спробував віджартуватися, але він мені не дозволив.

— Почнемо з погоди, — сказав він. — Ви усвідомлюєте, що протягом останніх десяти років у вас трималась ідеальна погода?

— Так, погода була як треба, — погодився я.

— Але ж раніш було не так. Я перевіряв.

— Ваша правда, — знову погодився я. — За останній час погода покращилася.

— І врожаї у вас десять років поспіль найвищі у всьому штаті.

— Висіваємо кондиційне насіння. Використовуємо найкращі агротехнічні способи.

Він посміхнувся.

— Ну, це ви киньте. Агротехніка у вас не мінялася щонайменше чверть століття.

Безперечно, тут він мене припер до стінки.

— Два роки тому весь штат постраждав від навали ратних хробаків, — продовжував він. — Весь штат, крім вас. Вас і цей клопіт обійшов боком.

— Нам пощастило. Пам'ятаю, у той рік ми самі дивувалися, як нам пощастило.

— Я зазирнув у медичну статистику, — не вгамовувався він. — Та ж історія. Десять років підряд. Ніяких хвороб— ні кору, ні вітрянки, ні запалення легень. Взагалі нічого. За десять років один-єдиний випадок смерті, та й той в зв'язку з вельми похилим віком.

— Дідусь Паркс, — відгукнувся я. — Йому от-от стукнуло б дев'яносто. Поважний був дідуган.

— Самі бачите, — сказав Рікард.

Сперечатися не доводилося. У нього в руках були точні дані. Ми не усвідомлювали допуття свого щастя, а він простежив все до джерел— і спіймав нас на гарячому.

— Ну, то чого ж ви від мене хочете? — запитав я.

— Хочу, щоб ви розповіли мені про одного з ваших сусідів.

— Я не пліткую про своїх сусідів. Якщо вас цікавить хтось з них, чому б вам не звернутися до нього самого?

— Я і збирався, але не застав його вдома. На фермі, що нижче дорогою, мені сказали, начебто він поїхав у місто. Гайнув із усією родиною.

— Реджинальд Хіт, — сказав я. Грати далі в мовчанку було безглуздо: Рікард і без мене був вдосталь обізнаний.

— Так і є. Я розмовляв де з ким у місті. І виявилося, що він жодного разу не ремонтував хоч би одну зі своїх машин: ні трактор, ні причіпні знаряддя, ні автомобіль. Так і користується ними відтоді, як оселився на фермі. Але ж вони і тоді були вже не новими.

— Сумлінно доглядає за ними, — відповів я. — Сам латає, сам змащує.

— Ще одна обставина. Від самого свого приїзду сюди він не купив навіть краплі бензину.

Все інше я, звичайно, знав і без Рікарда, хоча й не обтяжував себе думками про це. А от про бензин навіть не здогадувався. Очевидячки, я не зумів приховати подиву, тому що приїжджий посміхнувся.

— Чого ви хочете? — повторив я.

— Щоб ви розповіли мені, що вам відомо.

— Поговоріть з Хітом. Будь-чим не можу бути вам корисним.

І в ту ж мить, як я вимовив ці слова, то відчув полегшення. Певно, я інстинктивно вірив, що Хіт викрутиться: от саме він збагне, як тут повестися.

Але після сніданку я все не міг узятися за роботу. Збирався підрізати дерева в саду — бо й так відкладав цю справу майже два роки, й довше вона терпіти не могла. А замість підрізування взявся міркувати про те, чому це Хіт не купує бензину, й згадав ту ніч, коли зустрів трактор без тракториста. І ще мені згадалося, як винятково рівно рухаються трактор і машина Хіта, особливо з огляду на дикий шум, який вони видають.

Загалом, відклав я ножиці й попрямував полями. Я ж знав, що Хіт з усією родиною подався в місто, — втім, не думаю, що зумів би спинитися, навіть аби вни були вдома. Ні, я все одно не всидів би на місці. Тому що нарешті ж зрозумів, що саме цей трактор не давав мені спокою аж десять років. Настав час розібратися, що до чого.

Трактор стояв на місці, в гаражі, і я раптом стривожився: а як залізти до нього всередину? Але завдання виявилося напрочуд легким. Я зняв захопи й підняв капот. І побачив, по суті, те, що й очікував побачити, хоча, правду кажучи, не уявляв доладу, що саме відкриється моєму погляду.

Там лежав брусок блискучого металу, чимось нагадуючи, мабуть, куб з важкого скла. Брусок був не надто великий, але виглядав масивно, й підняти його було б, напевно, вельми не просто.

Видні були й отвори від прогоничів, якими раніше кріпився звичайний рушій внутрішнього згоряння, а щоб встановити новий невеличкий рушій, упоперек рами була наварена міцна металева смуга. Поверх блискучого куба розташувався ще якийсь приладик. Я не став гаяти час і мізкувати, як саме він працює, однак помітив, що він з'єднаний з випускною трубою; і зрозумів, що ця штука служить для маскування. Знаєте, як на ярмаркових атракціонах переробляють електричні вагончики під древні локомотиви, щоб вони пихкали й викидали бовдури пари? От і цей пристрій був також роду. Він викидав кільця диму й торохтів, як і належно тракторові.

Залишалося лиш чудуватися: вже якщо Хіт вигадав рушій, що працює краще, ніж звичайний внутрішнього згоряння, навіщо йому вдаватися до до таких заходів, щоб приховати від людей свій винахід? Та якби в мене раптом народилася така ідея, то вже я б таку нагоду не проґавив! Знайшов би когось, хто погодився б мене фінансувати, налагодив би виробництво таких рушіїв і за дві секунди розбагатів би до запаморення. Що заважало Хіту вчинити достеменно так само? Та будь-що не заважало. А замість цього він маскує свій трактор, щоб той

виглядав і торохтів як найзвичайніший, і машину свою навмисно змушує шуміти й гриміти, щоб будь-хто не виглипав рушійки нового типу. Але він, чесно кажучи, понад міру заповзявся. І машина й трактор у нього гримлять набагато більше, ніж треба. І найістотнішу помилку він зробив, що не купував бензину. На місці Хіта я б неодмінно купував пальне, як прості смертні, а потім зливав би його на смітник або спалював...

Мені вже почало здаватися, що Хіт і справді увесь час щось приховує, навмисно тримається в тіні. Немов він дійсно втік з якоїсь іншої країни — або ще звідкись.

Я опустив капот і защібнув захопи, а вийшовши з гаража, дбайливо прикрив за собою ворота.

Повернувшись додому, я знову взявся за підрізування, а між справою обмірковував те, що побачив. І раптом второпав, що потай я думав про це з того самого вечора, як зустрів трактор без тракториста. Правда, думав я уривками, не намагаючись зосередитися, і тому до будь-чого особливого не додумувався. А тепер додумався, і, якщо відверто, мені б заклякнути від страху.

Але не закляк. Реджинальд Хіт — мій сусід, і гарний сусід. Ми разом ходили на полювання і на риболовлю і допомагали один одному в косовицю і молотьбу, й мені він подобався, принаймні нітрохи не менше, ніж багато інших. Так, звичайно, він трохи відрізнявся від інших, у нього був дивний трактор і дивна машина, він начебто б навіть умів розтягувати час— і відтоді, як він оселився в нас у долині, нам щастило на погоду й хвороби обходили нас збоку. Все так і є, але чого ж тут боятися? Якщо гарненько знаєш людину, боятися нічого.

Незрозуміло чому мені раптом згадалося, як роки два-три тому я одного разу заїхав до Хіта літнім вечором. Було спекотно, і вся родина винесла стільці на лужок — здавалося, що там трохи прохолодніше.

Мені теж запропонували стілець, і ми сиділи й теревенили ні про що, вірніше, про все, що спадало на думку.

Місяць ще не зійшов, зате зірок висипало рясно, й такі вони були в той вечір красиві, просто як ніколи. Я показав Хіту на зірки й знічев'я виклав йому все, що знав з астрономії.

— Вони так далеко, — казав я, — так далеко, що світло від них йде до нас роками. І кожна — сонце, зовсім як наше. А багато навіть більших, ніж наше сонце.

На цьому мої знання про зірки закінчувалися.

Хіт задумливо кивнув.

— Є одна зірочка, — сказав він, — на яку я часто поглядаю. Он та, блакитна. Принаймні схожа на блакитну, бачиш? Бачиш, як вона мерехтить? Немов підморгує нам з тобою. Файна зірочка, приятельська.

Я зробив вигляд, наче розумію, про яку зірочку мова, хоча насправді навіть трохи не був у тому впевнений: їх було на небі без ліку й майже всі мерехтіли.

Отут ми заговорили про щось ще, й забули про зірки. Принаймні я геть-чисто забув.

Після вечері до мене заявився Берт Сміт і розповів, що Рікард навідувався до нього й задавав всілякі каверзні питання, і до Джинго теж завітав, а тепер має намір зустрітися з Хітом, щойно той повернеться з міста. Берт від усього цього злегка зажурився, і я доклав зусиль щоб його втішити.

— Міські завжди нервуютьсь через дрібниці, — висловився я. — Не варто турбуватися.

Сам я якщо й турбувався, те не надто — почував, що Хіт як-небудь подужає таку справу. Навіть якщо Рікард і вкине статейку в нью-йоркські газети, нам від цього особливого лиха не буде. Єнотова долина від Нью-Йорка далеченько...

Я, зізнатися, вважав, що більше ми Рікарда не побачимо й не почуємо. За все життя я так міцно не помилявся.

Біля півночі я прокинувся відтого, що Елен трясла мене за плече.

— Там хтось гримкотить. Піди дізнайся, що йому треба.

Довелося напнути штани й надягти капці, запалити лампу й спуститися вниз. Поки я вдягався, у двері ще грюкнули два-три рази, але, щойно я запалив світло, втихомирилися.

Я підійшов до дверей і відімкнув засув. На ґанку стояв Рікард і поводився він тепер зовсім не так самовпевнено, як зранку.

— Вибачите, що розбудив, — сказав він, — але я, здається, заблукав.

— Тут не можна заблукати, — відповів я. — В долині одна-єдина дорога. Одним кінцем вона впирається в шосе номер шістдесят, іншим — у шосе номер вісімдесят п'ять. Ідьте дорогою, і вона виведе вас на те чи інше шосе.

— Але я їду вже чотири години, — сказав він, — і не можу знайти ні того шосе, ні іншого!

— Послухайте, — відповів я, — все, що вам потрібно зробити, це їхати прямо в будь-який бік. Тут просто нікуди звернути. Чверть години — і ви на шосе...

Я не приховував свого роздратування— надто вже все це безглуздо звучало. І крім того, я не люблю, коли мене посеред ночі витягають з ліжка.

— Повірте, я дійсно заблукав, — вигукнув він з розпачем. Мабуть, він навіть був на грані паніки. — Дружина перелякана до смерті, діти просто падають з ніг...

— Добре, — відповів я, — дайте лишень надягти сорочку й зав'язати волочки. Нехай вже, я проведу вас.

Він сказав, що прагне потрапити на шосе номер шістдесят. Я вивів свій ридван з гаража й велів йому їхати за мною. Може, я і був роздратований, але все-таки визнав, що треба йому допомогти. Він нам збаламутив всю долину, й що швидше він забереться геть, то краще.

Минуло, певно, півгодини, перш ніж я почав здогадуватися, що справа й справді нечиста. Півгодини — це вдвічі довше, ніж потрібно, щоб вибратися на шосе. Але дорога виглядала як звичайно, і взагалі навкруги не було чогось підозрілого — якщо не дивитися на годинник. Я поїхав далі. І через сорок п'ять хвилин опинився біля порогу власного будинку.

Як це вийшло, я і сам не міг уторопати, хоч убий. Я виліз з-за бублика й підійшов до машини Рікарда.

— Тепер ви зрозуміли, що я мав на увазі? — запитав він.

— Ми, схоже, ненавмисно повернули назад, — відповів я.

Дружина Рікарда здавалась близькою до істерики.

— Що відбувається? — повторювала вона пронизливим, верескливим голосом. — Хто-небудь пояснить мені, що тут відбувається?..

— Спробуємо ще раз, — запропонував я. — Поїдемо повільніше, щоб не зробити знову ту ж помилку.

Я поїхав повільніше. Цього разу мені потрібна була година— і проте я повернувся до воріт власної ферми. Потім ми спробували виїхати на шосе номер вісімдесят п'ять— і через сорок хвилин були там же, звідки рушили в шлях.

— Здаюся, — сказав я Рікардам. — Вилазьте й заходьте в дім. Зараз зміркуємо, де вам постелити. Ви переночуєте, а зі світанком, диви, й дорога знайдеться...

Я зварив кави й знайшов різного харчу для канапок, а Елен тим часом приготувала ліжок на п'ятьох.

— Пес нехай ночує на кухні, — порядкувала вона.

Я дістав картонний короб з-під яблук і вклав туди підстилку.

Пес був жорсткосмуховим фокстер'єром, чистеньким, маленьким і дуже кумедним, а діти — такі ж гарні, як будь-які інші діти. Пані Рікард, щоправда, знову зірвалася до нервовибуху, але Елен змусила її випити каву, а я просто не дозволив продовжувати розмову про те, чому їм не вдається вибратися з долини.

— При денному освітленні, — запевняв я їх, — від ваших страхів і сліду не залишиться...

І дійсно, після сніданку гості цілком заспокоїлися і наче вже не сумнівалися в тому, що зуміють відшукати шосе номер шістдесят. Вони виїхали без проводирів — і через годину повернулися. Тоді я знову сів у машину й рушив перед ними, й не соромлюсь зізнатися, що по спині в мене бігали мурашки.

Я уважно стежив за дорогою і раптом зрозумів, що ми їдемо зовсім не до шосе, а від шосе назад у долину. Я, звичайно, відразу загальмував, ми розвернулися і поїхали в правильний бік. Але хвилин через десять зрозуміли, що нас знову розвернуло. Зробили ще одну спробу — тепер ми буквально повзли, намагаючись помітити ту точку, де нас розвертає. Даремна праця — ми нічогісінько помітили.

Коли ми повернулися на ферму, я зателефонував Берту й Джинго й попросив їх під'їхати до мене. Вони у свою чергу спробували визволити Рікарда, спочатку поодинці, потім вкупі, але домоглися не більшого, ніж я. Тоді я спробував вибратися сам, без журналіста на хвості, й — що б ви думали? — вибрався без всіляких пригод. Шугонув на шосе номер шістдесят і назад за півгодини. Я вирішив, що крига скресла, й зробив нову спробу вивести машину Рікарда, але безуспішно...

До полудня ми з'ясували все цілком докладно. Кожний зі старожилів міг спокійнісінько виїхати з долини — кожний, але не Рікард.

Елен вклала пані Рікард в ліжко й дала їй заспокійливе, а я відправився до Хіта. Він зрадів мені й вислухав мене, але от же ж невдача: поки я говорив, мені все згадувався мій здогад, що він вміє розтягувати й стискати час. Коли я закінчив, він помовчав хвилинку, немов зважував, чи вірне рішення прийняв.

— Дивна це історія, Келвіне, — сказав він нарешті. — Начебто й несправедливо, що Рікарди замкнені в нашій долині проти власної волі. А якщо розібратися, для нас самих це щастя. Рікард збирався написати про нас у газетах, і, якби він здійснив свій намір, ми відразу виявилися б у центрі уваги. Сюди набігла б купа люду — інші газетярі, чиновники, розумники з університетів і просто цікаві. Вони зіпсували б усе наше життя, а може ще почали би пропонувати нам за наші ферми великі гроші— набагато більше того, що вони коштують насправді, — й занепастили б нашу долину. Не знаю, як тобі, а мені долина подобається як вона є. Бо нагадує мені... ну, у цілому миле для мене місце.

— Рікард може передати свою статтю телефоном, — заперечив я, — або переслати поштою. Для чого затримувати його тут, якщо статтю все одно надрукують?

— Думаю, що не надрукують, — відповів він. — Та ні, я цілком впевнений, що він не стане ні передавати статтю телефоном, ні посилати поштою.

Я їхав до Хіта готовий, якщо знадобиться, замовити за Рікарда слівце, але помізкував гарненько над тим, що почув, і не став ще чогось говорити.

Справді, якщо існує якийсь принцип або якась сила, що підтримують жителів долини в доброму здоров'ї, гарантують їм гарну погоду й взагалі полегшують життя, то, певна річ, всі інші на всьому білому світі будь-чого не пошкодують, аби роздобути таке чудо в своє урядування. Нехай це егоїзм, але я не вірю, що подібну засаду або силу можна розподілити так, щоб вистачило на всіх. І якщо комусь поталанило використовувати цю силу за своїми вподобаннями, то краще вже най вона залишиться на віки вічні тут, в долині, де виявила себе вперше.

І ще одне: якщо світ почує, що ми володіємо такою силою чи засадою і не можемо або не хочемо ними поділитися, всі затаять на нас злосливість, та й яку там злосливість, просто зненавидять нас, як лютих ворогів.

Повернувшись додому, я поговорив з Рікардом і навіть не намагався приховати від нього правду. Він скипів і хотів було відразу рушити до Хіта з'ясовувати стосунки, але я його відрадив. Адже в нього не буде будь-яких доказів, і він виявиться в ідіотському становищі: Хіт, ймовірно, буде поводитися так, немов взагалі не розуміє, про що мова. Рікард спочатку комизився, сперечався, але зрештою погодився, що я маю глузд.

Заїжджe сімейство прожило в мене на фермі днів п'ять, і кілька разів ми з Рікардом робили спробні виїзди, просто щоб спробувати щастя, але все було як і раніше. Переконавшись в цьому, ми знову покликали Берта й Джинго щоб порадитись. На той час пані Рікард трохи оговталась від звороху, діти відчули смак життя на вільному повітрі, а що стосується пса, той безперечно поставив собі метою наздогнати й обгавкати кожного кролика, хоч скільки б їх знайшлося в долині.

— Трохи вище схилом є колишня ферма Чендлера, — додумався Джинго. — Там давненько живе ніхто, але вона в пристойному стані. Можна дещо підновити, й буде дуже зручно.

— Але я не хочу залишатися тут! — запротестував Рікард. — Не можу ж я й справді переселитися сюди!

— Хто сказав "переселитися"? — втрутився Берт. — Вам просто треба трохи перечекати. Прийде день, обставини зміняться, і ви вільно виїдете, куди захочете.

— Але моя робота!.. — вигукнув Рікард.

І отут слово взяла місіс Рікард. Неважко було здогадатися, що пригода подобається їй нітрохи не більше, ніж чоловіку, але в ній раптово прокинувся той практичний здоровий глузд, яким часом відрізняються жінки. Вона засвоїла, що їм доведеться на якийсь час залишитися в долині, й подбала знайти в такому повороті подій якісь переваги.

— А книга, якою ти вічно загрожував розродитися? — сказала вона. — От тобі найпридатніший випадок...

Це й вирішило справу.

Рікард поповештався ще трохи, начебто б збираючись з духом, хоча, далебі, все було зрозуміло й так. Потім він почав говорити про те, як добре в нас у долині: мир, тиша й ніякої марноти, тут, буцімто, лишень книги й писати...

Сусіди спільно підновили ферму Чендлера, а Рікард зателефонував у свою газету й під якимсь приводом попросив відпустку. Ще він послав лист до свого банку, щоб йому переказали його заощадження, і засів за книгу.

Очевидно, ні в телефонних розмовах, ні в листах він не дозволив собі й натяку на правдиву причину, чому залишився в долині, — та й правду сказати, це було б просто по-дурному. Так чи інакше, будь-хто не здійняв навколо його зникнення навіть найменшого шуму.

А долина повернулася до звичайних повсякденних турбот, і після усіх хвилювань це було несказано приємно. Сусіди робили за Рікардів всі закупівлі, привозили їм з міста крупи, цукор і всяку всячину, а іноді голова родини сідав у машину й здійснював чергову спробу вибратися на шосе.

Але зазвичай він сидів за столом і писав — і рік по тому успішно продав свою першу книгу. Ви, можливо, навіть читали її — вона називається "Прислухайтеся до тиші". Принесла йому чималі грошики. Правда, його нью-йоркські видавці трохи не схибнулися— все не могли второпати, чого ж то він завзято відмовляється висунути ніс з долини. Відмовляється від лекційних турне, відкидає запрошення на прошені вечори й обіди; якщо стисло: не приймає будь-яких почестей, що, здавалося б, саме й призначені авторові нашумілої книги.

І взагалі успіх не запаморочив йому голови. До тієї пори, як книгу надрукували, Рікарда в нас знали й любили всі від вчорашніх немовлят до старезних дідуганів, а він шанував усіх, крім, мабуть, Хіта. З Хітом він тримався підкреслено холодно. Вважай щодня він довгенько мандрував

обширом долини — запевняв, що задля вправності, але мені здається, що саме під час прогулянок він склав більшу частину своєї книги. А іноді спиниться біля огорожі й заведе з ґаздою розмову про життя — так з ним, власне, всі в долині й познайомилися. Найохочіше він розмірковував про ті часи, коли зуміє нарешті вирватися з ув'язнення, і ми, траплялося, теж гадали, що, боронь боже, Рікарди нас і справді покинуть. Думали ми про це з гіркотою, тому що з них вийшли гарні сусіди. Напевно, в нашій долині дійсно є щось особливе, коли вона вже змушує людей повертатися до інших кращим своїм боком. Я вже казав — нам споконвіку не траплялися кепські сусіди, а чи багато хто може сьогодні похвалитися тим самим?

Якось, на шляху з міста, зазирнув я на хвилинку до Хіта побалакати, й, поки ми з ним стояли, на дорозі з'явився Рікард. З нього було відразу видно, що він будь-куди особливо не квапиться, а просто гуляє. Він теж зупинився, ми побалакали на різні теми, а потім він взяв та й сказав:

— А знаєте, ми вирішили звідси й не їхати.

— Ну що ж, прекрасно, — відгукнувся Хіт.

— Учора ввечері, — продовжував Рікард, — ми з Грейс почали, як звичайно, обговорювати, що будемо робити, коли виїдемо звідси. І раптом обоє запнулися, переглянулися і зрозуміли, що зовсім не хочемо кудись їхати. Тут такий спокій, і дітлахам тутешня школа подобається набагато більше, ніж міська, і люди навколо такі гарні, що про від'їзд і думати бридко...

— Радий чути це від вас, — відгукнувся Хіт. — Але даремно ви, в дійсності, сидите тут безвиїздно, треба б і струснутися. Звозіть дружину й дітлахів у місто, в кіно...

Оце й по всьому. Легко й просто.

Життя тече в нас як і раніше добре, можливо, навіть краще, ніж раніше. В долині всі здорові. Звичайна нежить і та тепер, здається, обходить нас збоку. Коли нам потрібен дощ, йде дощ, а коли потрібне сонце, то, природньо, світить сонце. Ми не розбагатіли — хіба розбагатієш, коли Вашингтон раз у раз втручається в фермерські справи — але живемо ми, гріх поскаржитися, стерпно. Рікард працює над своєю другою книгою, а я час від часу виходжу вечорами на ґанок і намагаюся відшукати на небі ту зірочку, яку Хіт якось показував мені багато років тому.

І все-таки ми не в змозі цілком уникнути розголосу. Вчора ввечері слухав я по радіо свого улюбленого коментатора, а він раптом, ні сіло ні впало, вирішив розважити спільноту на наш рахунок.

"Та годі вже, чи є на світі ця Єнотова долина? — запитав він, і за його питанням явно чувся ниций смішок. — Якщо так, урядові не завадило б у цьому впевнитися. Географічні карти наполягають, що така долина є насправді, статистика стверджує, що там ідеальний клімат і нема ні хвороб, ні неврожаїв — просто-таки молочні ріки й масляні береги. І околишні жителі всі як один упевнені, що долина існує, але, щойно хтось з офіційних осіб вирішить дослідити факти на місці, вона зникає, її не вдається знайти. Намагалися телефонувати за номерами, що зазначені за мешканцями долини — телефонні дзвоники не проходять. Спробували писати — листи повертаються до відправників під тим чи іншим приводом, винайденим у нетрях поштового відомства. А якщо ті, хто веде розслідування, вичікують у сусідніх торгових центрах, люди з Єнотової долини відсиджуються вдома й не роблять закупів. Припустімо на хвилину, що статистика не бреше, тоді владі, й дійсно, не завадило би поцікавитися, в чому справа, варто б вивчити фактори, що вирізняють цю долину, й поширити їх вплив на всі інші райони. Поки що ми не знаємо навіть, чи доходять до долини наші передачі, чи здатні радіохвилі проникнути туди, куди не проникають ні листи, ні дзвінки, ні посадові особи. Але якщо так, якщо є на світі Єнотова долина й хто-небудь з її мешканців слухає нас зараз, можливо, він не відмовиться подати голос?.."

Коментатор ще раз гмукнув і перейшов до останніх політичних пліток.

Я вимкнув радіо й сидів, погойдуючись в кріслі, а сам все думав про те, чому ж це іноді жоден з нас по три-чотири дні поспіль не може дістатися до міста, а в інші дні телефони раптом спільно замовкають без будь-якої на те причини. Чесно кажучи, ми не раз обговорювали такі випадки між собою і радилися, чи поговорити нам про це з Хітом, але щоразу вирішували, що краще не треба. Він напевно розуміє, що робить, і нам залишається лиш сподіватися на його здоровий глузд.

Наше становище завдає нам, звичайно, деякі незручності, зате має і свої переваги. От вже з десяток років у нас в долині не було ні закликальників, що нав'язують передплату на дешевенькі журнальчики, ні страхових агентів.

ІЛЬНИЦЬКИЙ Володимир, переклад з російської, 2007.